

ΛΕΥΤΕΡΗΣ
ΑΝΑΣΤΑΣΑΚΗΣ

Καινοτομία & Βιομηχανικός μετασχηματισμός στην Ελλάδα 1950-1973

Διαδεδομένοι μύθοι και
αφανείς αλήθειες

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

Πρόλογος: Γιάνης Στουρνάρας

Αντί επιλόγου: Παναγής Βουρλούμης

ISBN: 978-618-86157-2-4

© Εκδόσεις Κέρκυρα Α.Ε.-economia PUBLISHING & Λευτέρης Αναστασάκης
Για την ελληνική γλώσσα, Απρίλιος 2023

Παραγωγή: Εκδόσεις ΚΕΡΚΥΡΑ Α.Ε.-economia PUBLISHING

Συντονισμός έκδοσης: Έφη Ανδρικοπούλου

Γλωσσική επιμέλεια: Γεωργία Μίχα

Καλλιτεχνική επιμέλεια-εξώφυλλο-σελιδοποίηση:

Εργαστήρι γραφικών τεχνών «Σύνθεση»

Κεντρική διάθεση:

Ζαλοκώστα 4, 106 71 Αθήνα

Τηλ.: 210 3314714

sales@ekdoseiskerkyra.gr

www.ekdoseiskerkyra.gr

Μαυρομικάλη 23, 106 80 Αθήνα

Τηλ.: 210-3678.800

sales@nb.org

www.nb.org

Like & Follow

Εκδόσεις Κέρκυρα

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου, με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή σε άλλη διασκευή, χωρίς τη γραπτή άδεια του εκδότη και των δημιουργών.

ΛΕΥΤΕΡΗΣ

ΑΝΑΣΤΑΣΑΚΗΣ

Καινοτομία & Βιομηχανικός μετασχηματισμός στην Ελλάδα 1950-1973

Διαδεδομένοι μύθοι και
αφανείς αλήθειες

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

Αθήνα 2023

Περιεχόμενα

Σημείωμα της έκδοσης	11
Πρόλογος του <i>Γιάννη Στουρνάρα</i> , διοικητή της ΤτΕ.....	13

Κεφάλαιο 1: Εισαγωγή

Τα τρία βασικά ερωτήματα του βιβλίου – Σύντομη παρουσίαση του ιστορικού πλαισίου της περιόδου 1950-1973	17
---	----

Κεφάλαιο 2: Η συμβολή της μεταπολεμικής βιομηχανίας στην ελληνική κοινωνία	29
---	----

Κεφάλαιο 3: Κατασκευαστικός τομέας	35
Χαλυβουργική, η μεγαλύτερη ελληνική εταιρεία σιδήρου και χάλυβα.....	35
Η έκρηξη της ελληνικής χαλυβουργίας	37
Ο ελληνικός κλάδος τσιμέντου, ο τρίτος μεγαλύτερος εξαγωγέας παγκοσμίως: Τα Τσιμέντα TITAN.....	39
Εκπαίδευση και ανάπτυξη ανθρώπινου δυναμικού στον Τιτάνα.....	44
Συμπέρασμα Κεφαλαίου 3	44

Κεφάλαιο 4: Πειραϊκή Πατραϊκή.....	49
Ποιοτικά και ποσοτικά ενδύματα	49
Εισαγωγή και οικειοποίηση τεχνολογίας.....	50
Ανάπτυξη τεχνολογίας στην κλωστοϋφαντουργία – και όχι μόνο	51
Ανάπτυξη τεχνικών και διοικητικών ικανοτήτων	52
Αλληλαγή καταναλωτικού προτύπου	53
Η στροφή της ελληνικής γεωργίας	54

Κεφάλαιο 5: ΙΖΟΛΑ.....	57
Ο εξηλεκτρισμός του ελληνικού μεταπολεμικού νοικοκυριού	57
Εισαγωγή και ανάπτυξη τεχνολογίας παραγωγής ήλεκτών συσκευών	58
Εκπαίδευση στελεχών και πρωτοποριακό μάντζιμεντ	60
Συνέργειες μεταξύ ΔΕΗ και ΙΖΟΛΑ.....	61
Η κοινωνική σημασία των ήλεκτών ηλεκτρικών συσκευών	62
 Κεφάλαιο 6: Α. Γ. Πετζετάκης.....	65
Η σημαντικότερη ελληνική ευρεσιτεχνία με βιομηχανική παραγωγή και διεθνή αξιοποίηση	65
Η τεχνολογική πρωτοπορία του Πετζετάκι στον κλάδο των πλαστικών σωλήνων	67
Ανάλυση της μεθόδου με την οποία ο Πετζετάκης κατέστη system builder	71
Ερμηνεία του τρόπου με τον οποίο η Πετζετάκης Α.Ε. δημιούργησε και μεταβίβασε την εφαρμοσμένη έρευνα και τεχνογνωσία παραγωγής σε δεκάδες μηχανικούς και τεχνίτες στην Ελλάδα και σε εκατοντάδες ομολόγους τους σε Ευρώπη, ΗΠΑ, Νότια Αμερική και Αυστραλία	75
 Κεφάλαιο 7: Ναυπηγεία Σκαραμαγκά.....	77
Η επιτυχία της ελληνικής ναυτιλίας στην ξηρά	77
Ανάπτυξη των Ναυπηγείων Νιάρχου.....	80
Η ευρύτερη σημασία των Ναυπηγείων Νιάρχου στην ελληνική οικονομία και κοινωνία.....	81
Συμπεράσματα.....	87
 Κεφάλαιο 8: Συνοδική αποτίμηση.....	87
Μεταξύ του Τεχνολογικού και Οργανωτικού Μετασχηματισμού της Βιομηχανίας 1950-73: Οι Βιομηχανικές Καινοτομίες και η Ανασυγκρότηση της Ελλάδας	87
Καινοτομία χωρίς διπλώματα ευρεσιτεχνίας (innovations without patents)	89

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

Από τη βιομηχανία στην κοινωνία.....	91
Βιομηχανία και εκπαίδευση, για αμφίδρομη και επωφελής σχέση.....	94
Αντί Επιλόγου του <i>Παναγή Βουρλούμη</i> , πρ. διοικητή της Εμπορικής Τράπεζας και του ΟΤΕ.....	97
Βιβλιογραφία	103

Σημείωμα της έκδοσης

Τον Νοέμβριο 2021 κυκλοφόρησε από τις Εκδόσεις Κέρκυρα – economia PUBLISHING η α΄ έκδοση του βιβλίου του Λευτέρη Αναστασάκη με τίτλο *Καινοτομία & βιομηχανικός μετασχηματισμός στην Ελλάδα 1950-1973: Διαδοδομένοι μύθοι και αφανείς αλήθειες*, η οποία έχει ήδη εξαντληθεί. Τον Ιανουάριο 2023 τυπώθηκε η β΄ αναθεωρημένη έκδοση, με προσθήκες οι οποίες προέκυψαν από την πάντα χρήσιμη ανατροφοδότηση των ίδιων των αναγνωστών.

Στο βιβλίο αυτό ο συγγραφέας εξετάζει εμπεριστατωμένα την οικονομική και βιομηχανική πορεία της μεταπολεμικής Ελλάδας και παρουσιάζει την ιστορία επτά εμβληματικών επιχειρήσεων της εποχής, καταδεικνύοντας μέσα από πλούσια και αντικειμενικά ποσοτικά δεδομένα και άγνωστα στοιχεία την εντυπωσιακή ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας και βιομηχανίας κατά την περίοδο 1950-1973. Επίσης, στο βιβλίο αναλύεται η μέγιστη συμβολή της βιομηχανίας στην τεχνολογική καινοτομία, στην άνοδο του βιοτικού επιπέδου των Ελλήνων, αλλά και στην τεχνική κατάρτιση και εκπαίδευση των εργαζομένων. Το θέμα παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον για τον ερασιτέχνη ιστοριοδίφη της εποχής, για όποιον μελετά την τεχνολογική, οικονομική και κοινωνική εξέλιξη στη μεταπολεμική Ελλάδα, αλλά και για καθέναν από εμάς, αφού καταρρίπτονται διαδοδομένες απόψεις για την εγχώρια βιομηχανία που σίγουρα απέχουν από την πραγματικότητα των αριθμών.

Λόγω της σπουδαιότητας και της πρωτοτυπίας του εγχειρήματος του Λ. Αναστασάκη, ο εκδοτικός οίκος προχώρησε στην έκδοση του ανά χείρας αντιτύπου, το οποίο αποτελεί μια ευσύνοπτη παρουσίαση της β΄ έκδοσης του βιβλίου, με αυτούσια παράθεση του

Προλόγου του Γιάννη Στουρνάρα και του Επιλόγου του Παναγή Βουρλούμνη. Περιλαμβάνει τη βασική επιχειρηματολογία κάθε κεφαλαίου, συνοδευόμενη από αντιπροσωπευτικά αριθμητικά δεδομένα και κατατοπιστικές φωτογραφίες βιομηχανιών της εποχής.

Σκοπός της παρούσας έκδοσης είναι να προσφέρει στο ευρύ κοινό μια αδρή εικόνα της άνθησης της ελληνικής οικονομίας και βιομηχανίας των πρώτων μεταπολεμικών δεκαετιών. Οι αναγνώστες που ενδιαφέρονται να μελετήσουν το θέμα σε βάθος μπορούν να ανατρέξουν στην πλήρη έκδοση του βιβλίου, όπου αποκαλύπτεται σε όλο της το εύρος η δημιουργικότητα, η τόλημη, η καινοτόμος επιχειρηματικότητα, η τεχνική εφευρετικότητα και η εργατικότητα των Ελλήνων της εποχής.

Πρόλογος

του Γιάννη Στουρνάρα, Διοικητή Τράπεζας της Ελλάδος

Το θέμα που επέλεξε ο Λευτέρης Αναστασάκης και που δίνει τον τίτλο στο βιβλίο του παρέχει στον συγγραφέα την ευκαιρία να ανατρέξει στη μεταπολεμική ιστορία της Ελλάδας και να παρουσιάσει στην ουσία την πορεία του ελληνικού μεταποικιακού κλάδου από το 1950 σχεδόν μέχρι το τέλος της δικτατορίας. Ως στέλεχος βιομηχανιών με μακρά θητεία και εμπειρία σε διάφορους κλάδους της, ο Λευτέρης Αναστασάκης γνωρίζει πράγματα και καταστάσεις εκ των έσω και έχει τη γνώση και την εμπειρία για να προσεγγίσει το θέμα του με επιστημονική δεξιότητα και επαγγελματική ευσυνειδησία.

Ο συγγραφέας επέλεξε να εξετάσει το θέμα του μέσα από επτά emblematicές ελληνικές βιομηχανίες, που σημάδεψαν τη ραγδαία οικονομική ανάπτυξη της χώρας κατά την περίοδο εκείνη, έγιναν παράδειγμα καινοτόμων πρακτικών και συνέβαλαν στη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των Ελλήνων. Πρόκειται για τις: Χαλυβουργική ΑΕ, Τσιμέντα ΤΙΤΑΝ, ΑΓΕΤ Ηρακλής, Πειραιϊκή Πατραϊκή, ΙΖΟΛΑ, Πετρεζακίς και Ναυπηγεία Σκαραμαγκά. Ονόματα βαριά και αποτυπωμένα στο υποσυνείδητο (και στο συνειδητό) όσων έζησαν κατά το μεγαλύτερο διάστημα του 20ού αιώνα. Εταιρείες που όλες μαζί αποτελούσαν κάποια στιγμή το 25% του συνολικού μεγέθους της ελληνικής βιομηχανίας.

Ο συγγραφέας φιλοδοξεί στο πολυσέλιδο πόνημά του να απαντήσει σε τρία βασικά ερωτήματα:

1. Εάν υπήρξε εφαρμοσμένη βιομηχανική καινοτομία στην Ελλάδα
2. Εάν η ελληνική βιομηχανία συνεισέφερε στη βελτίωση των συνθηκών ζωής των Ελλήνων

Εισαγωγή

Τα τρία βασικά ερωτήματα του βιβλίου –
Σύντομη παρουσίαση του ιστορικού πλαισίου
της περιόδου 1950-1973

Τα τρία βασικά ερωτήματα τα οποία τίθενται στο βιβλίο είναι τα εξής:

1. Εάν υπήρξε εφαρμοσμένη βιομηχανική καινοτομία στην Ελλάδα μετά το 1950
2. Εάν η ελληνική βιομηχανία συνεισέφερε στη βελτίωση των συνθηκών ζωής των Ελλήνων τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες
3. Εάν η βιομηχανία συνέβαλε στη μόρφωση και στην ανάπτυξη των τεχνικών και διοικητικών στελεχών της, καθώς και των Ελλήνων εργαζομένων συνολικά.

Το βιβλίο παρουσιάζει επτά ιστορίες εμβληματικών επιχειρήσεων (Χαλυβουργική Α.Ε., Τιμέντα ΤΙΤΑΝ, ΑΓΕΤ Ηρακλής, Πειραιϊκή Πατραϊκή, ΙΖΟΛΑ, Πετζετάκισ και Ναυπηγεία Σκαραμαγκά) μέσα σε ένα συνεκτικό ιστορικό και οικονομικό πλαίσιο, που συναθροιζόμενες με πολλές μικρότερες διηγήσεις δημιουργούν μια ενιαία αφήγηση για το πώς η ελληνική μεταπολεμική βιομηχανία υπερέβη τους περιορισμούς που αντιμετώπιζε. Οι επτά αυτές εταιρείες αποτελούσαν το 25% του μεγέθους της ελληνικής βιομηχανίας της εποχής. Παράλληλα, αναφέρονται τα ονόματα ορισμένων **πρωταγωνιστών**, δηλαδή **τεχνικών στελεχών, επιχειρηματιών και μηχανικών** των επτά επιχειρήσεων εκείνης της περιόδου, ενώ αναλύεται η συμβολή τους στην οικονομική και βιομηχανική ανάπτυξη της χώρας.

Αντί Επιλόγου

του Παναγή Βουρλούμη,
πρώην διοικητή της Εμπορικής Τράπεζας και του ΟΤΕ

Αθήνα, Απρίλιος 2021

Διαβάζοντας το βιβλίο του Λ. Αναστασάκη στην αρχή δυσανασέτησα. Μα γιατί τέλος πάντων επιμένει να τονίζει συνεχώς ότι την περίοδο που εξετάζει, 1950-1973, βελτιώθηκε τόσο πολύ το επίπεδο της ζωής στην Ελλάδα; Κατόπιν όμως σκέφτηκα ότι το βιβλίο απευθύνεται σε αναγνώστες οι περισσότεροι εκ των οποίων γεννήθηκαν μετά το 1950. Για τη γενιά μου που τα έζησε, όσα περιγράφει το βιβλίο είναι αυτονόητα. Για τους σημερινούς νέους, αλλά και μεσήλικες, αποτελούν *terra incognita* – ή κάτι που είναι χειρότερο: πρόσφορο έδαφος για να φυτρώσουν επάνω του διάφοροι μύθοι περί της δήθεν αρνητικής επίδρασης που είχε η βιομηχανία και οι δημιουργοί της στον τόπο μας. Και το ζήτημα είναι σοβαρό, γιατί δεν πρόκειται απλώς για την αποκατάσταση μιας ιστορικής πλάνης αλλά έχει να κάνει με αξίες και κοινωνικά πρότυπα. Μπράβο λοιπόν, ήταν καιρός και ανάγκη να αρχίσουν να μπαίνουν τα πράγματα στη σωστή τους θέση.

Τα χρόνια που ακολούθησαν την αναπροσαρμογή της δραχμής το 1953 και μέχρι περίπου το 1973 ο μέσος ετήσιος ρυθμός ανάπτυξης της Ελλάδος ήταν 6,2% σε σύγκριση με 3,8% για τη Δυτική Ευρώπη, η συμβολή της βιομηχανίας στο Εθνικό Προϊόν ανέβηκε από 20% στο 35% και οι εξαγωγές βιομηχανικών προϊόντων πολλαπλασιάστηκαν. Η εκτίναξη της οικονομίας επηρέασε θετικά το βιοτικό επίπεδο όλων των Ελλήνων. Η εποχή που περιγράφει το

[...] Το βιβλίο αυτό συμβάλλει στο να ανοίξει μια γόνιμη συζήτηση για τη μεταπολεμική βιομηχανία, ένα θέμα το οποίο είτε δεν έχει συζητηθεί επαρκώς είτε έχει αντιμετωπιστεί συχνά με καχυποψία. Ήρθε, νομίζω, η ώρα να ξεπεράσουμε αγκυλώσεις του παρελθόντος και να δούμε με καθαρό μάτι και από κάποια απόσταση την ουσιαστική συμβολή της βιομηχανίας στην ανοικοδόμηση της χώρας μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. [...] Η διαφορετική οπτική μόνο θετικά μπορεί να συμβάλει στη συζήτηση και στην αποτίμηση για έναν από τους πιο δυναμικούς κλάδους της μεταπολεμικής οικονομίας.

Από τον Πρόλογο του Γιάννη Στουρνάρα

[...] Ο Λ. Αναστασάκης τονίζει σε πολλές μεριές τη συμβολή των βιομηχανικών επιχειρήσεων στην εκπαίδευση. Υπάρχει εδώ και μια άλλη πιο σημαντική διάσταση. Η ενασχόληση με τη βιομηχανία σε όλες τις βαθμίδες καλλιεργεί αρετές όπως η υπευθυνότητα, η πειθαρχία και η άμιλλα. [...] Οι αρετές που ανέφερα, σε χώρες με βιομηχανική παράδοση, διαχέονται στην κοινωνία, αναπαράγονται και επηρεάζουν θετικά τα χαρακτηριστικά ενός λαού. Εδώ, η δημιουργία μιας κρίσιμης βιομηχανικής μάζας ανακόπηκε βίαια τη δεκαετία του 1980. [...]

Από τον Επίλογο του Παναγή Βουρλούμης

[...] Ο Λευτέρης Αναστασάκης πρέπει να λάβει συγχαρητήρια, διότι προσέφυγε σε πάρα πολλά αρχεία και ξετρύπωσε στοιχεία που βρίσκονταν διεσπαρμένα ή κρυμμένα σε ξεχασμένες και σκονισμένες αποθήκες και μας τα παρουσιάζει οργανωμένα, συμπυκνμένα και με λογική αξιολόγηση. [...]

Γιώργος Τσάτσος, ΑΓΕΤ Ηρακλής

